

(NE)UGOVORNICE ARBITRAŽNOG SPORAZUMA
KAO STRANKE ARBITRAŽNOG POSTUPKA:
TEORIJA GRUPE KOMPANIJA

Sažetak

U radu se polazi od odnosa stranaka arbitražnog postupka i strana potpisnica arbitražnog sporazuma, potom se ispituje da li je istovetnost strana potpisnica i stranaka u postupku isključiva ili je reč o pravilu koje dozvoljava određene izuzetke. Stranke arbitražnog postupka su najčešće, ali ne i isključivo, strane arbitražnog sporazuma. Praksa je pokazala da učesnici arbitražnog postupka mogu biti i lica koja se nisu eksplicitno saglasila sa arbitražnim sporazumom, kao što je to slučaj kod višestranačkih arbitraža u kojima učestvuje grupa kompanija (grupa društava). Kod multistranačkih arbitraža u kojima na jednoj od strana postoji množina subjekata u formi grupe kompanija postavljaju se brojna pitanja koja su predmet ovog istraživanja. Kao osnovno postavlja se pitanje da li lica koja nisu potpisala arbitražni sporazum mogu biti učesnici arbitražnog postupka. Odgovor na ovo pitanje traženo je u komparativnoj analizi normativnih pravila kojima se uređuje punovažnost arbitražnog sporazuma, kao i kritičkim tumačenjem arbitražnih sporova vođenih pred arbitražnim i sudskim većima. Rezultati do kojih smo induktivnom metodom došli ukazuju da potpis lica nije uslov za učestvovanje u arbitražnom postupku te da je moguće subjektivno proširenje dejstva arbitražnog sporazuma. Analiza novije arbitražne prakse i pretežnog dela teorije je pokazala da je u slučaju grupa kompanija rešenje diktirano praktičnim potrebama da se uvažavaju realni odnosi koji postoje u pravnom prometu nastali posebnom prirodom grupe kompanija koje se tretiraju kao „ekonomsko jedinstvo”. Rad je podeljen na četiri dela. Prvi deo posvećen je arbitražnom sporazumu kao osnovu konstituisanja nadležnosti arbitražnog tribunala; drugi analizira subjektivni domašaj arbitražnog sporazuma, dok je treći deo posvećen učešću „grupe kompanija” na strani jedne od stranaka u brojnim arbitražnim i sudskim postupcima. Poslednji deo se bavi zaključnim razmatranjima obrađene teme.

Ključne reči: arbitražna, višestranačka arbitražna, grupa kompanija, nepotpisnice, subjektivni domašaj arbitražnog sporazuma, ekonomsko jedinstvo.

* Naučni saradnik, Institut za uporedno pravo, Beograd, Srbija, e-mail: jelena_vuk83@yahoo.com

** Redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, e-mail: vitomirpopovic20@gmail.com

1. Arbitražni ugovor kao uslov nadležnosti arbitražnog suda

Arbitraže mogu biti klasične (dvostranačke) ili složene (višestranačke), prema tome da li se na jednoj ili na obe strane u arbitražnom postupku nalazi jedan ili više subjekata (Stanivuković, 2013, p. 201). Višestranačke arbitraže su, zbog sve češćeg pojavljivanja tokom osamdesetih godina, pobudile interesovanje naučne i stručne javnosti arbitražnog prava.¹ Ovakav trend je nastavljen i kasnije. Tokom 2020. godine, svaki treći postupak vođen pred Arbitražnim sudom Međunarodne trgovačke komore (u daljem tekstu: MTK arbitraža) bio je višestranački.² Brojnost ovakvih postupaka, a posebno činjenica da se u vezi sa njima pojavljuju određena specifična pitanja počev od subjektivnih granica arbitražnog sporazuma³, preko procesne pozicije učesnika arbitražnog postupka, pa sve do merodavnog prava prema kome će se tumačiti proširenje arbitražnog sporazuma na nepotpisnice, ukazuje da postoji potreba istraživanja, tumačenja i regulisanja ovih arbitraža.

Osnov nadležnosti arbitražnog suda kao načina rešavanja sporova vezan je za postojanje punovažnog arbitražnog sporazuma (Perović, 2002). Kako prof. Blekoulakis (2016, p. 11) navodi, pravo stranaka da spor reše arbitražom je isključivo zasnovano na ugovoru. Ugovor o arbitraži može biti u formi arbitražne klauzule (kompromisorna klauzula) ili posebnog arbitražnog ugovora (kompromis), prema tome da li se zaključuje istovremeno i u okviru glavnog ugovora ili naknadno, kao poseban ugovor pošto je spor već nastao. Opređeljivanje za jednu od predviđenih formi ugovora ima svojih prednosti i nedostataka.

Prednosti zaključenja arbitražne klauzule se ogledaju u prijateljskom okruženju u kom stranke zaključuju ovaj ugovor. U takvim okolnostima, one će imati veće izgleda da se dogovore oko bitnih pitanja vođenja arbitražnog postupka u slučaju nastanka spora, kao na primer o pravu koje će biti merodavno za vođenje postupka (*lex arbitri*), pravu prema kome će se odlučivati o meritumu spora, mestu sedišta arbitraže ili jeziku postupka. Međutim, činjenica je da se o arbitražnoj klauzuli razgovara, po pravilu, tek nakon što se okončaju pregovori i postigne dogovor o svim elementima osnovnog posla. To je uticalo da se arbitražna klauzula označi i kao takozvana „ponoćna klauzula” koja se dogovara u atmosferi zadovoljstva zbog zaključenja osnovnog posla (Redfren & Hunter, 2004, p. 156). Polazeći od pretpostavke

¹ Svaka peta arbitraža koja je vođena tokom 1986. godine uključivala je više od dva učesnika u arbitražnom postupku. Pred MTK arbitražom bila su pokrenuta 344 slučaja koja su uključivala blizu 800 stranaka.

² Tokom 2020. godine u 946 postupaka pokrenutim pred MTK arbitražom, učestvovalo je 2507 stranaka. Svaki treći postupak je bio višestranački, a 87% takvih postupaka uključivalo je od 3 do 5 lica. Vid. statistiku MTK arbitraže (ICC Digital Library).

³ U radu se termini arbitražni sporazum i arbitražni ugovori koriste kao sinonimi.

da će se osnovni posao izvršiti u dobroj veri, neretko se formulisanju ove klauzule ne posvećuje dovoljno pažnje i u praksi se događa da ona ne sadrži potpune informacije o organu kome se spor poverava na rešavanje, merodavnom pravu za arbitražni ugovor i arbitražni postupak, jeziku arbitraže i dr. (Knežević & Pavić, 2010, pp. 45-50). Druga situacija postoji ako je arbitraža dogovorena u formi arbitražnog kompromisa, kao posebnog ugovora koji se zaključuje nakon što je spor iz osnovnog posla već nastao. U tim okolnostima stranke će teže postići dogovor o elementima ugovora o arbitraži, a prava „bitka” se može voditi oko pitanja od kojih umnogome zavisi ishod spora, kao što su pitanje sedišta arbitraže (vid. Perović, 2018, pp. 157-172; Nikolić, 2018, pp. 441-452) i određivanje merodavnog prava (Day, 2021, pp. 238-241). Pravila merodavnog prava za tumačenje arbitražnog sporazuma, kao i pravila mesta sedišta arbitraže, ali i pravo zemlje u kojoj se traži priznanje i izvršenje donete arbitražne odluke, određiće i subjektivni domašaj arbitražnog sporazuma i uticati na učesnike arbitražnog postupka.

Po svojoj pravnoj prirodi, arbitražni sporazum je materijalnopravni posao koji proizvodi određene procesne posledice. Njegovo *inter partes* dejstvo utiče na postavljanje subjektivnih granica ugovora. Drugim rečima, arbitražni sporazum obavezuje samo lica koja su ga zaključila. Kao i svaki ugovor materijalnog prava, punovažnost arbitražnog sporazuma uslovljena je ispunjenjem propisanih uslova. Neophodnim elementima za nastanak punovažnog arbitražnog sporazuma trebalo bi smatrati uslove koji se odnose na: sposobnost ugovaranja, saglasnost volja ugovornih strana, predmet, kauzu⁴ i formu (Perović, 2002, p. 87).

U određenim okolnostima, dejstvo arbitražnog sporazuma proširiće se i na lica koja nisu prvobitne (orginerne) strane ugovora. Do takvog proširenja može doći voljom nepotpisnice, iako takva namera ne mora biti praćena potpisivanjem arbitražnog sporazuma, i mimo njene volje, na osnovu pozitivnih propisa (Grušić, 2020, p. 83; Pavić, 2009, p. 218). Za predmet ovog rada je od značaja proširenje dejstva arbitražnog sporazuma namerom zainteresovanih lica, nezavisno od oblika u kom je takva namera iskazana. Postojanje namere i proširenje subjektivnih granica arbitražnog sporazuma zavise od tumačenja postojanja saglasnosti ugovornih strana i ispunjenja forme arbitražnog sporazuma.

⁴ Kauza kao uslov materijalnopravne punovažnosti ugovora, pa tako i arbitražnog sporazuma, sve se više napušta u uporednom pravu. Francuska je 2016. donela izmene Građanskog zakonika (deo II koji se odnosi na punovažnost ugovora) u kojima nije eksplicitno navedena kauza kao uslov postojanja ugovora. Kao uslov punovažnosti navedeni su zahtevi koji se odnose na: saglasnost volja, sposobnost i sadržaj ugovora. Kauzu kao uslov punovažnosti ugovora ne predviđaju ni UNIDROIT načela međunarodnih trgovačkih ugovora (amandmani iz 2016) (čl. 3.1.2.) Vid. više Komentar Pravila na Microsoft Word – 00-0-Cover-2016 clean.doc (unidroit.org); Rowan, 2017, pp. 805-831).

Svoju saglasnost da spor koji je nastao, odnosno koji će nastati reše pred arbitražom, lica iskazuju zaključenjem sporazuma o arbitraži. Manifestacija takve saglasnosti su potpisi stranaka na tekstu sporazuma. Međutim, postojanje volje se ne sme izjednačiti sa postojanjem potpisa i/ ili pisane forme, mada se u međunarodnim izvorima arbitražnog prava sporazum o arbitraži tretira kao formalni ugovor (čl. 2 Njujorške konvencije; čl. I, st. 2(a) Evropske konvencije)⁵. Ovo naročito zbog toga što je primetan disparitet u pogledu tumačenja pisane forme ugovora u nacionalnim pravima.⁶

U istom smislu, arbitražni ugovor ne mora biti sadržan u istom pravnom dokumentu u kome je osnovni posao, već se na njega može upućivati u opštim uslovima poslovanja (Vukadinović, 2016, pp. 287-299). Drugim rečima, opšti uslovi poslovanja nisu sadržani u ispravi koju su strane potpisale, već se nalaze u odvojenoj ispravi na koju se upućuje, a koja ne sadrži potpise strana.⁷

Poštujući teoriju o autonomiji arbitražnog ugovora⁸ i pravila *competence-competence*, kao i određena pravila nacionalnih prava,⁹ strana koja pristupa ugovoru

⁵ Čl. II, st. 2 Njujorške konvencije sadrži supstancijalno pravilo o formi arbitražnog sporazuma koje se smatra prevaziđenim, stoga UNCITRAL preporučuje da se forma sporazuma tumači prema čl. VII Njujorške konvencije koji upućuje na primenu prava mesta suda ukoliko to pravo sadrži liberalnije odredbe o formi arbitražnog sporazuma od čl. II Njujorške konvencije. Vid. više Recommendation regarding the interpretation of article II, paragraph 2 and article VII, paragraph 1 of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 10 June 1958 (2006). Dostupno na: Recommendation regarding the interpretation of article II, paragraph 2, and article VII, paragraph 1, of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 10 June 1958 (2006) United Nations Commission on International Trade Law.

⁶ Primer liberalnijeg tumačenja forme ugovora možemo naći u danskom Zakonu o arbitraži (čl. 2) kao i u norveškom Zakonu o arbitraži (čl. 9, 10).

⁷ Saglasnost na glavni ugovor (osnovni posao) u kom je sadržana arbitražna klauzula označava i saglasnost na arbitražnu klauzulu, dok saglasnost na arbitražnu klauzulu ne znači i saglasnost na osnovni posao. Saglasnost ne znači i nužno potpisivanje, jer potpis može biti predmet prevare ili prinude, te u tim slučajevima nema prave saglasnosti ugovornih strana.

⁸ Autonomija arbitražnog ugovora označava da se njegova pravna valjanost procenjuje odvojeno od osnovnog posla. Arbitražna klauzula može fizički predstavljati deo ugovora kao i ostale klauzule koje su sadržane u ugovoru. Punovažnost takve klauzule cenice se odvojeno od pravnog života ugovora u kom je sadržana. Ovakvo tumačenje nastalo je nakon Drugog svetskog rata, pošto se ranije smatralo da je arbitražni ugovor isključivo materijalnopravne prirode i da prati sudbinu glavnog ugovora u kom je sadržan. Nakon Drugog svetskog rata, arbitražni ugovor se posmatra i kroz procesno dejstvo koje konstituiše nadležnost arbitražnog tribunala koji putem teorije *competence-competence*, odlučuje o pravnom životu glavnog ugovora.

⁹ U italijanskom pravu za ugovaranje unutrašnje arbitraže neophodno je da je ugovornik znao i specijalno odobrio arbitražnu klauzulu u opštim uslovima poslovanja (čl. 1341, st. 2 Italijanskog građanskog zakonika). Nemački Zakon o građanskom postupku (čl. 1031 (5)) predviđa da se kod

trebala bi da bude upoznata sa postojanjem arbitražne klauzule u opštim uslovima poslovanja.¹⁰ U suprotnom, moglo bi se postaviti pitanje postojanja volje za arbitražno optiranje. Poštujući teoriju separabilnosti arbitražnog sporazuma, u opisanoj situaciji pristupanja ugovoru, strana osnovnog posla biće ujedno nepotpisnica arbitražnog ugovora (vid. Perović, 2002, pp. 67-85; Jakšić, 2003, pp. 195-199; Stanivuković, 2013, pp. 78-81), ali će u slučaju spora učestvovati u postupku kao stranka. U tom smislu, termin „potpisnice”, koji se koristi prilikom određenja učesnika arbitražnog postupka, čini se neadekvatnim jer u konkretnom slučaju ne postoji potpis strana na arbitražni sporazum. To potvrđuje i profesor Park (2009, p. 2), koji s pravom konstatuje da je termin „ne-potpisnice koji se koristi za učešće lica u postupku” neadekvatan jer implicira potpisivanje arbitražnog sporazuma kao uslov učešća u arbitražnom postupku.

Prema određenim pravilima kojima se uređuje arbitražno rešavanje sporova, moguće je da se arbitražni postupak pokrene i ako ne postoji pisani arbitražni sporazum (vid. čl. VII, st. 5, prva alternativa UNCITRAL Model pravila). Drugim rečima, tužilac može tužbom pokrenuti postupak, navodeći postojanje arbitražnog sporazuma, i označiti određeno lice kao tuženog koji u odgovoru na tužbu neće osporavati ove navode. Smatraće se da se tuženi saglasio ako ne ospori nadležnost arbitraže, a pre nego što se upusti u raspravljavanje o glavnoj stvari (čl. 12 ZA RS; čl. V (1) Evropske konvencije), odnosno pre davanja izjave koja se odnosi na suštinu spora (čl. 16 (2) UNCITRAL Model zakon). U tom slučaju u toku samog postupka dolazi do zaključenja ugovora o arbitraži. Tužba koju tužilac podnosi predstavlja ponudu za zaključenje ugovora o arbitraži, dok upuštanje tuženog u raspravu predstavlja prihvatanje te ponude.

O pravnoj prirodi ovog odnosa postoje različita shvatanja. Teorija koju zastupa prof. Perović (2002, p. 133) predviđa da pristanak tuženog predstavlja konvalidaciju prethodnog ugovora o arbitraži koji nije bio zaključen u pisanoj formi, dok, sa druge strane, prof. Janićijević (2017, p. 18) govori o zaključenju novog ugovora o arbitraži. Nezavisno od prihvaćenog mišljenja, neophodno je istaći da podnošenje tužbenog zahteva ne čini inicijalni momenat konstituisanja nadležnosti arbitražnog veća, već to čini arbitražni sporazum. Bez valjanog arbitražnog sporazuma neće biti ni nadležnosti arbitražnog suda. Na to nam ukazuje i čl. 26 Pravilnika arbitražnih ugovora u kojima je jedna strana potrošač obavezno traže lični potpisi ugovornih strana.

¹⁰ U uporednom pravu prihvaćen je princip da će opšti uslovi poslovanja obavezivati ako se na njih ugovor poziva i ako su ugovornoj strani koja ih prihvata poznati ili morali biti poznati prilikom zaključenja ugovora. Vid. čl. 12 Zakona o arbitraži RS. O razlici primene arbitražne klauzule sadržane u opštim uslovima poslovanja u potrošačkom pravu, sa jedne strane, i međunarodnom trgovinskom pravu, sa druge strane, sa zaključkom da se u ove dve oblasti tendencije kreću u suprotnim smerovima vid. Vukadinović, 2020, pp. 379-429.

Stalne arbitraže pri Privrednoj komori Srbije, po kom se postupak pokreće podnošenjem tužbe u kojoj postoji tužbeni zahtev ili podnošenjem zahteva za arbitražu u kom ne mora biti sadržan tužbeni zahtev, ali se u oba slučaja mora navesti arbitražni sporazum. Drugim rečima, konstituisanje arbitražnog suda i otpočinjanje postupka ne vezuje se za konkretan tužbeni zahtev, već za arbitražni sporazum u celini (Janićijević, 2020, p. 42).

2. Subjektivni domašaja arbitražnog ugovora

Arbitražni sporazum obavezuje njegove potpisnike, koji mogu biti lica koja neposredno zaključuju ugovor kao i lica koja zaključuju ugovor posredno – preko zastupnika, punomoćnika (Radišić, 2016, p.150-151). Pravilo arbitražnog prava je da su stranke arbitražnog postupka ujedno i potpisnici arbitražnog sporazuma.

Prema ovom pravilu, ukoliko subjekti zainteresovani za ishod postupka nisu potpisnici arbitražnog sporazuma, ne bi trebalo da imaju mogućnosti da uzmu učesće u postupku bez saglasnosti potpisnika (Lew *et al.*, 2003, p. 141). Međutim, ovo tumačenje nam se čini neadekvatnim imajući u vidu opšti trend liberalizacije arbitražnih pravila (Lew *et al.*, 2003, p. 141; Hanotiau, 2001, p. 256). Naime, tokom odvijanja privrednog života, često potpisnici arbitražnog ugovora nisu i oni koji ovaj ugovor ispunjavaju (Mišović, 2021, pp. 749-768). Drugim rečima, potpisnici arbitražnog ugovora ne moraju biti i/isključive stranke arbitražnog postupka. Do promene u ličnosti strane koja je potpisala ugovor o arbitraži i one koja ga izvršava može doći zbog promene subjekata na strani osnovnog posla. Prateći prenosivu prirodu ugovora o arbitraži, prenosom glavnog ugovora preneće se i arbitražna klauzula (Janićijević, 2012, p. 292).

Do promene u licu koje je potpisalo arbitražni sporazum i onog koji učestvuje u arbitražnom postupku dolazi prenosom prava i obaveza iz arbitražnog sporazuma koji se odvija zaključenjem ugovora s trećim licem (ustupanje potraživanja, ustupanje ugovora, preuzimanje duga), ugovorom u korist trećeg lica, subrogacijom i univerzalnom sukcesijom (Stanivuković, 2013, p. 142; Cukavac, 2018, p. 249; Vukadinović, 2015, pp. 103-116). Navedene promene praćene su proširenjem subjektivnog dejstva arbitražnog sporazuma i uređene su pozitivnim propisima (čl. 13 ZA). U slučaju kad je potpisnik arbitražnog ugovora pravno lice, do promene na stranačkoj strani može doći usled spajanja, pripajanja ili podele pravnog lica. Kako ove promene u ličnosti učesnika nisu nepoznate u arbitražnoj praksi, čini se da je afirmacija arbitražnog rešavanja sporova odnela prevagu nad teorijom separabilnosti i pravne prirode *intuitu personae* arbitražnog sporazuma.

Navedene situacije ne bi se smele mešati sa situacijom proširenja subjektivnih granica arbitražnog sporazuma u višestranačkim arbitražama kada su na jednoj ili obe strane postupka lica koja nisu potpisala sporazum o arbitraži (Pavić, 2009; Mraz, 2009, pp. 54-63; Park, 2009; Mayer, 2012, pp. 831-836). Primer se može tražiti u grupi preduzeća, estopela, probijanja pravne ličnosti (pre svih Vasiljević, 2020; Živković, 2014, pp. 437-453; Cukavac, 2018).

Grupa kompanija čini skup društava od kojih svako poseduje posebnu pravnu samostalnost i koje kao takvo nema poseban subjektivitet čak i ako postoji jedinstvo donošenja odluka, upravljanja i kontrole (Jarosson, 1994, p. 210 navedeno u Janićijević, 2012, p. 293). Pravna odvojenost subjekata po zakonu, između ostalog, znači i nemogućnost da jedan od članova društva preuzima obaveze u ime i za račun ostalih, kao i isključenje odgovornosti jednog za obaveze prema trećim licima (vid. Vasiljević, 1999). S druge strane, među članicama grupe društava postoji ekonomsko jedinstvo, koje se često koristi kao osnov i opravdanje za preuzimanje obaveza jednog društva od strane drugog (naročito u poreskom i finansijskom aspektu) ili kao osnov saradnje organa u postupku iako su u pravnom smislu ova društva odvojena i za preuzete obaveze odgovaraju sopstvenom imovinom (Vasiljević, 2019). Primer se može naći u stečajnom postupku (Višekruna, 2018, pp. 66, 68; Vukadinović, 2017). Nije neuobičajeno da se grupa društava posmatra kao jedinstvena stranka u postupku iako je arbitražni sporazum potpisan od strane jedne od učesnika grupe na način da će, neretko, matično društvo učestvovati u arbitražnom postupku iako je arbitražni sporazum potpisan od strane zavisnog društva. Razlog proširenja arbitražnog sporazuma na matično društvo se traži u upravljačkoj poziciji majke kompanije i faktičkoj poziciji koju ima u realizaciji osnovnog posla za koji je vezan arbitražni ugovor (u pripremi ugovora, pregovorima za zaključenje, izvršenju i okončanju).

Izvor nejasnoća u vođenju višestranačkih arbitražnih postupaka u kojima na jednoj strani postoji grupa kompanija, čini nam se, leži u shvatanju arbitražnog postupka kao bipolarnog odnosa (Derains & Schwartz, 1998, p. 73) u kom su stranke postupka istovremeno i strane arbitražnog ugovora. Načelno, lice koje nije iskazalo pristanak na arbitražni sporazum ne može biti stranka arbitražnog postupka. Međutim, ovakav tradicionalni koncept subjektivnih granica arbitražnog ugovora izmenjen je praksom arbitražnih sudova. Učešće lica koja nisu potpisnice arbitražnog sporazuma, arbitražni sudovi su opravdali teorijom implicitne saglasnosti.¹¹

¹¹ Problem sa kojim se arbitražna veća susreću u tumačenju postojanja prećutne saglasnosti ogleda se u tome što se ne može poistovetiti namera lica da učestvuje u izvršenju osnovnog posla i volja (namera) da bude obavezano arbitražnim sporazumom. Stoga arbitri, prilikom ocene da li može doći do subjektivnog proširenja arbitražnog sporazuma, moraju dokazati nedvosmislenu nameru nepotpisnice da bude deo arbitražnog sporazuma. Vid. odluku ICC Award no. 5721,

3. Arbitražna i sudska praksa – grupa kompanija kao stranka u postupku

Slučaj iz arbitražne prakse koji je uneo značajne novine u pogledu proširenja subjektivnog domašaja arbitražnog sporazuma i posmatranja grupe kompanija kao jedinstvenog procesnog subjekta bio je *The Dow Chemical Company and others v. Isover Saint Gobain*, (ICC Case No. 4131, Interim Award of 23 September 1982, Y.C.A. Vol. IX (1984), p. 131).¹² Strane nepotpisnice (matično društvo *Dow Chemical* iz Amerike i *Dow Chemical*, zavisno društvo iz Francuske) zajedno sa zavisnim društvom iz grupe kompanija, potpisnikom arbitražnog sporazuma, pokrenule su postupak protiv kompanije *Isover Saint Gobain*.

Tuženi Isover je osporavao njihovo učešće u postupku pravdajući ga time što ove kompanije nisu potpisnice arbitražnog sporazuma, već je to ćerka kompanija. Arbitražno veće je odbilo ovaj prigovor ističući da, bez obzira na potpunu pravnu razdvojenost majke i ćerke kompanije i nedostatak formalne saglasnosti na arbitražni sporazum, one zajedno čine ekonomsko jedinstvo pa mogu predstavljati jedinstvenu procesnu stranu postupka.¹³

Prihvatanje teorije ekonomskog jedinstva kao osnova za proširenje subjektivnih granica arbitražnog sporazuma uslovljeno je ispunjenjem triju uslova. Prvi se odnosi na čvrstu povezanost ćerke i majke kompanije. Ovaj uslov je ispunjen isključivo kada postoji značajna kontrola ćerke kompanije od strane majke kompanije. Takva vrsta kontrole biće izvršena kroz snažnu finansijsku i organizacionu povezanost među kompanijama (Rubino-Sammartano, 2014, p. 371). Organizaciona povezanost se može iskazati kroz pravo matičnog društva (majke kompanije) da imenuje i postavlja direktore ili upravni odbor zavisnog društva (ćerke kompanije) (vid. ICC Case No. 2375 iz 1975). Drugim rečima, neophodno je da postoji jaka ekonomska povezanost među pravnim licima (Brekoulakis, 2010, par. 6.04). Ta se povezanost može odnositi na pravac donošenja odluka u povezanom društvu.¹⁴ Isto tako, takva vrsta povezanosti ne postoji kod preduzeća čija se povezanost isključivo ogleda u poslovnoj saradnji (ICC Case No. 13774, 2006).

konačna odluka iz 1990. godine, *Company X (USA) v. Company X (Egypt)*, odabrani delovi odluke dostupni su na: <http://translex.uni-koeln.de/output.php?docid=205721>.

¹² Za komentar odluke vid. Meyniel, 2013, pp. 26-32.

¹³ Važno je istaći da se arbitražno veće prilikom tumačenja svoje nadležnosti nad nepotpisnicom arbitražnog sporazuma nije oslanjalo na određena nacionalna pravila, već je koristilo pravila *lex mercatoria* za tumačenje postojanja i punovažnosti arbitražnog sporazuma.

¹⁴ Vid. slučaj *Mahanager Telefon Nigam Ltd. V canara Bank & Ors*, u kom je ćerka kompanija bila deo arbitražnog postupka iako je majka kompanija potpisala arbitražni ugovor. Razlog za proširenje dejstva arbitražnog sporazuma tražen je u finansijskoj povezanosti ćerke i majke kompanije. Finansijska povezanost ćerke i majke kompanije ogledala se u tome što su se sredstva jedne kompanije koristila za finansiranje i/ili restrukturiranje druge kompanije.

Drugi uslov koji se mora ispuniti je učešće neugovornice u pripremanju, pregovorima, zaključenju i izvršenju osnovnog posla. Na povezanost kompanija unutar grupe ukazuje i iskorišćavanje intelektualne tvorevine jedne od strane drugih kompanija u grupi. Primer možemo naći u pomenutom Dow Chemical sporu u kom je ćerka firma bez ugovora o licenci ili isključivoj distribuciji koristila imovinu žiga majke kompanije.

Treći uslov se odnosi na stvarnu nameru neugovornice da bude obavezana arbitražnim sporazumom.¹⁵ Namera ne znači i nužno postojanje potpisa na arbitražnom sporazumu, već se mora tumačiti od slučaja do slučaja.¹⁶

Postojanje namere kao osnova za proširenje arbitražnog sporazuma tumačio je i Vrhovni sud Indije u sporu *Chloro Controls v. Severn Trent Water Purification Inc. & Ors* (Civil Appeal Nos. 7135-7136). Sud je potvrdio odluku arbitražnog veća da proširi dejstvo arbitražnog sporazuma na nepotpisnicu, čime je ona postala stranka u arbitražnom postupku. Sud je odluku o proširenju arbitražnog sporazuma temeljio na inicijalnoj nameri stranaka i praktičnoj umešanosti strane nepotpisnice u izvršenje osnovnog posla. Time je potvrdio već donetu arbitražnu odluku o učestvovanju nepotpisnice u postupku, utemeljenu na nizu argumenata.¹⁷

Praksa sudova SAD pokazuje da proširenje arbitražnog sporazuma na nepotpisnice nije nepoznanica, iako ne postoji zakonska regulativa koja reguliše subjektivno proširenje ugovora (Mišović, 2021, pp. 749-768). Arbitražna veća se u praksi oslanjaju na osnovna načela ugovornog prava, pozivajući se na teoriju estopela, zastupništva, alter ega i probijanja pravnog lica (vid. *GE Energy Power Conversion France SAS v. Outokumpu Stainless USA, LLC*).

U švajcarskom pravu se o proširivanju arbitražnog sporazuma na nepotpisnice raspravljalo u predmetu 4A_636/2018, *A, B and C v D and the State of Libya*. Kompanija A je bila konzorcijum osnovan od strane kompanije B sa 67 procenata kapitala i kompanije C sa 33 posto kapitala, dok je kompanija D bila nezavisna kompanija osnovana prema pravilima Libije. Kompanija A je nakon dobijanja na tenderu posla za izgradnju betonskih cevovoda, zaključila pravni posao sa kompanijom D, koji je uključivao arbitražnu klauzulu kojom je predviđena nadležnost MTK

¹⁵ Vid. u tom smislu različito shvatanje tumačenja proširenja arbitražnog ugovora na nepotpisnice koje ne želi da se uključe u arbitražni postupak, s jedne, i one koje su iskazale volju da učestvuju u arbitražnom postupku, s druge strane. (Samal, 2020, p. 81).

¹⁶ Vid. odluku *Utair Aviation v. Jagson Airlines Limited*.

¹⁷ U svojoj odluci, veće je istaklo da se arbitražni sporazum može proširiti na nepotpisnicu ukoliko postoji direktni odnos potpisnika i nepotpisnika arbitražnog sporazuma u poslovnom odnosu. Direktna veza mora se odnositi na osnovni posao iz kog proizilazi arbitražni sporazum. Osnovni posao treba da je takve prirode da njegovo izvršenje iziskuje angažovanje više lica u ispunjavanju preuzetih obaveza i da je nepotpisnica učestvovala u izvršenju tih obaveza. I četvrto, do proširenje arbitražnog sporazuma će doći ako veće oceni da se time deluje u cilju pravde i pravičnosti.

arbitraže sa sedištem u Ženevi. Tužioc, kompanije A, B, C su 2015. godine pokrenuli arbitražni postupak nakon što je posao sa kompanijom D zaustavljen 2011. godine. Tužioc su kao tužene označili kompaniju D i državu Libiju. Arbitražni tribunal je u svojoj delimičnoj odluci istakao da u odnosu na tuženog D ima nadležnost, dok u odnosu na državu Libiju takvu nadležnost ne poseduje jer država nije potpisala arbitražni sporazum. Svoj stav je obrazložio time što je kompanija D nezavisna kompanija kako prema pravu Libije, po kom je osnovana, tako i prema čl. 178 (2) Zakona o međunarodnom privatnom pravu (u daljem tekstu: PILA) Švajcarske, kao zemlje sedišta tribunala. Tužioc su zahtevali od švajcarskog Vrhovnog suda da poništi ovu odluku o nadležnosti i da sud utvrdi da arbitražno veće ima nadležnost nad libijskom državom. Švajcarski sud je zauzeo isti stav kao i arbitražni tribunal da država Libija nije potpisnica arbitražnog ugovora i da činjenica da je preduzeće D osnovano i finansirano od strane države nije odlučujuće u proširenju nadležnosti na nepotpisnicu. Međutim, sud je istovremeno istakao da može doći do proširenja arbitražnog sporazuma na nepotpisnicu u postupcima kada se menja nosilac glavnog ugovora u kom arbitražni ugovor ima status pratećeg ugovora. Kao opšte pravilo, švajcarski sud je u tački 452 odluke istakao da priznaje da arbitražni sporazum može da obavezuje nepotpisnike u slučajevima preuzimanja duga, ustupanja ugovora ili prenosa potraživanja. Pored toga, dejstvo arbitražnog sporazuma se može proširiti na nepotpisnicu ako postoji namera da ona postane strana u sporazumu koja je iskazana njenim učesćem u pregovorima i/ ili izvršenju osnovnog posla (Bianchi, 2020). Treće lice koje konstantno učestvuje u izvršenju osnovnog posla u kom je sadržana klauzulu o arbitraži smatraće se kao da je pristupilo tom ugovoru i arbitražnoj klauzuli. U konkretnom slučaju, *A, B and C v D and the State of Libya*, Vrhovni sud je u tački 453 odluke istakao da ne postoje dokazi na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je država Libija pristupila arbitražnoj klauzuli u osnovom poslu.

Navedena arbitražna i sudska praksa ukazuje na značaj izbora merodavnog prava¹⁸ kao i izbora mesta sedišta arbitraže (Perović, 2018, p. 159; Jovičić, 2009, p. 28) jer će se prema ovim pravilima tumačiti proširenje dejstva arbitražnog sporazuma na nepotpisnice i ispunjenost uslova punovažnosti sporazuma o arbitraži.¹⁹ Drugim rečima, arbitražna praksa je definisala uslove pod kojima se granice

¹⁸ Koje pravo će biti merodavno u prvom redu zavisi od volje ugovornih strana. Ukoliko stranke nisu odredile pravo koje će se primeniti na arbitražni ugovor, konkurisaće pravila osnovnog posla, mesta sedišta arbitraže ili pravo najtešnje veze.

¹⁹ Vid. *Peterson Farms Inc. vs. C&M Farming Ltd.* u kojoj je engleski Viši sud poništio odluku MTK arbitraže baziranu na teoriji grupe kompanija, obrazlažući je time što je arbitražno veće svoju nadležnost temeljilo na teoriji grupe kompanija koja nije deo engleske pravne tradicije, te da je trebalo da odluku donese na osnovu merodavnog prava (bilo ono pravo ugovora ili mesta arbitraže).

arbitražnog sporazuma mogu proširiti na nepotpisnice, oslanjajući se pritom na izraženu volju i ponašanje neugovornica. Ponašanje neugovornice može biti takvo da dovede u zabludu potpisnike sporazuma da postoji arbitražni ugovor sa nepotpisnicom ako je ona aktivno učestvovala u izvršenju osnovnog posla. Ista situacija bi postojala kada bi isti pravni zastupnik zastupao više članova grupe kompanija i ukoliko bi kod strane potpisnice stvorio privid da zastupa čitavu grupu kompanija (Jarvin, 1997). U tom pravcu je francuski apelacioni sud u slučaju *Kis France v Societe General* (Cour d'Appel, Paris, 31 October 1989), proširio arbitražni ugovor na ćerke kompanije obrazlažući svoju intenciju time što je majka kompanija prilikom potpisivanja ugovora naglasila da ugovor potpisuje i u ime povezanih kompanija.

4. Zaključna razmatranja

Osnovna teorijska dilema oko proširenja arbitražnog sporazuma na nepotpisnice potiče od shvatanja pravne prirode arbitražnog ugovora. Teoretičari koji arbitražu posmatraju kroz ugovornu prirodu neće se složiti sa mogućnošću proširenja arbitražnog ugovora na nepotpisnice bez njihovog izričitog pristanka. S druge strane, procesualisti smatraju da treba dozvoliti mešanje određenih procesnih principa i približavanje arbitražnog postupka sudskom načinu rešavanja sporova. Argumenti koje procesualisti navode, a odnose se na pragmatičnost i praktičnost vođenja višestranačkih arbitraža, imaju svoje opravdanje u očuvanju načela pravne sigurnosti. Vođenjem višestranačkih arbitraža izbegava se donošenje kontradiktornih odluka u povezanim postupcima i postiže efikasnost u donošenju konačne odluke.

Razlozi zbog kojih je pitanje proširenja arbitražnog ugovora na nepotpisnice pitanje oko kog ne postoji jedinstveni stav u teoriji i praksi je i pitanje procesne jednakosti koje stranke moraju imati pred sudskim ili arbitražnim tribunalom. Pitanje ravnopravnosti stranaka može se tumačiti na dva načina: kao ravnopravnost stranaka arbitražnog postupka i kao ravnopravnost svih učesnika materijalnopravne transakcije (Janićijević, 2014, p. 72). Prema užem tumačenju, ako ravnopravnost stranaka tumačimo kroz prizmu parnične pozicije u arbitražnom postupku, tada sve stranke postupka treba da imaju ista prava u postupku, a kao jedno od njih i pravo imenovanja arbitara. Međutim, prema širem tumačenju, ravnopravnost stranaka treba obezbediti i svim učesnicima materijalnopravnog posla, a ne samo potpisnicima ugovora o arbitraži. U tom smislu, trebalo bi omogućiti svim učesnicima osnovnog posla da uzmu učešće u arbitražnom postupku. Prema širem shvatanju, učesnicima osnovnog posla treba omogućiti iznošenje činjenica i dokaza, kao i saslušanja u arbitražnom postupku jer bi samo na taj način oni imali pravo i mogućnost da zaštite svoje interese iz osnovnog posla. Drugim rečima, trebalo bi im

obezbediti učešće u arbitražnom postupku nezavisno od toga da li su oni i potpisali arbitražni sporazum.

Dovoljno je da postoji volja iskazana i konkludentnim radnjama da se određena strana nađe u postupku pred arbitražom. U tom pravcu treba tumačiti i pravila MTK arbitraže koja govore o mogućnosti vođenja postupka bez izričitog pristanka strana u postupku i razmišljati o izmenama pravila domaćeg Zakona o arbitraži i Pravilnika Stalne arbitraže. U cilju opšte liberalizacije pravila arbitražnog prava, brojni autori stoje na stanovištu da nije potrebna saglasnost potpisnica arbitražnog sporazuma za uključivanje novog učesnika u arbitražni postupak.

Ovakvim stavom čini nam se da dolazi do urušavanja ugovorne prirode arbitraže, koja se na taj način sve više približava sudovima, iako arbitražna odluka podleže ograničenoj sudskoj kontroli. Međutim, u cilju zadovoljavanja prirodnog prava i pravičnosti, ne treba se striktno držati propisanih pravila, već bi trebalo dozvoliti zainteresovanim stranama da svoje argumente iznesu pred arbitražom i postanu stranka arbitražnog postupka.

Literatura

- Brekoulakis, S. 2016. Parties in International Arbitration: Consent v. Commercial Reality. In: Brekoulakis, S., Lew, J. & Mistelis, L. (eds.), *The Evolution and Future of International Arbitration*. Kluwer Law International, pp. 119-160.
- Brekoulakis, S. 2010. *Third Parties in International Commercial Arbitration*, 1st ed. OUP.
- Cukavac, M. 2018. Dejstvo arbitražnog sporazuma na treća lica – trgovinska i investiciona arbitraža, *Pravo i privreda*, 4-6, pp. 308-327.
- Day, W. 2021. Applicable Law and Arbitration Agreement. *The Cambridge Law Journal*, 80 (2), pp. 238-241.
- Derains, Y. & Schwartz, E. 1998. *A Guide to the New ICC Rules of Arbitration*. Kluwer Law International.
- Grušić, U. 2020. Subjektivni domašaj arbitražnog sporazuma u srpskom pravu. *Revija kopaoničke škole*, 2, pp. 79-97.
- Hanotiau, B. 2001. Problems Raised by Complex Arbitrations Involving Multiple Contracts-Parties-Issues: An Analysis. *Journal of International Arbitration*, 18, pp. 251-265.
- Jakšić, A. 2003. *Međunarodna trgovinska arbitraža*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Janićijević, D. 2020. Arbitraža u praksi – arbitražni sporazum i arbitražni postupak. Niš: Pravni fakultet u Nišu.

- Janićijević, D. 2017. Međunarodna trgovinska arbitraža u praksi – arbitražni sporazum i arbitražni postupak. Niš: Pravni fakultet u Nišu.
- Janićijević, D. 2014. *Osnovi multilateralnosti u arbitraži*. Niš: Pravni fakultet u Nišu.
- Janićijević, D. 2012. Proširenje dejstva arbitražnog sporazuma. *Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom prostoru*. Niš, pp. 283-299.
- Jarvin, S. 1997. Arbitration and Third Parties. *Međunarodna privredna arbitraža – stanje i perspektive*. Beograd, pp 77-80.
- Jovičić, K. 2009. Preispitivanje odluka međunarodnih trgovinskih arbitraža u postupku poništenja. Beograd: Institut za uporedno pravo.
- Knežević, G. & Pavić, V. 2010. *Arbitraža i ADR*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Lew, J., Mistelis, L. & Kröll, S. (Lew et al.) 2003. *Comparative International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International.
- Mayer, P. 2012. The Extension of the Arbitration Clause to Non-signatories – The Irreconcilable Positions of French and English Courts. *American University International Law Review*, 4, pp. 831-836.
- Meyniel, A. 2013. That Which Must Not Be Named: Rationalizing the Denial of U.S. Courts with Respect to the Group of Companies Doctrine. *The Arbitration Brief*, 1 (3), pp. 18-55.
- Mišović, A. 2021. Binding Non-Signatories to Arbitrate – United States Approach. *Arbitration International*, 37, Oxford University Press, pp. 749-768.
- Mraz, M. 2009. Extension of an Arbitration Agreement to Non-Signatories: Some Reflections on Swiss Judicial Practice. *Anali*, Pravni fakultet u Beogradu, 3, pp. 54–63.
- Nikolić, A. 2018. Značaj mesta sedišta arbitraže. *Pravo i privreda*, 4-6, pp. 441-452.
- Park, W. 2009. Non-Signatories and International Contracts: An Arbitrator's Dilemma. *Multiple Parties in International Arbitration*. Oxford. Pp.1-32.
- Pavić, V. 2009. Non-Signatories and the Long Arm of Arbitral Jurisdiction. *Resolving international conflicts – liber amicorum Tibor Varady* (eds. Hay, P., Vekas, L., Elkana, Y. & Dimitrijević, N.), CEU Press, pp. 213-229.
- Perović, J. 2002. *Ugovor o međunarodnoj trgovinskoj arbitraži*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Perović, J. 2018. Sedište arbitraže u međunarodnoj trgovinskoj arbitraži. *Pravo i privreda*, 4-6, pp. 157-172.
- Radišić, J. 2016. *Obligaciono pravo – opšti deo*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
- Redfern, A. & Hunter, M. 2004. *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, 4th ed. London: Sweet and Maxwell.

- Rowan, S. 2017. The New French Law on Contract. *International & Comparative Law Quarterly*, 66 (4), pp. 805-831.
- Rubino-Sammartano, M. 2014. *International Arbitration: Law and Practice*, (3rd ed.). Juris Net.
- Samal, A. 2020. Extending Arbitration Agreements to Non-Signatories: A Defence of the Group of Companies Doctrine. *KING's Student L. REV.* 11 (1), pp. 73-96.
- Stanivuković, M. 2013. *Međunarodna arbitraža*. Beograd: Službeni glasnik.
- Vasiljević, M. 1999. *Privredna društva – domaće i uporedno pravo*. Beograd.
- Vasiljević, M. 2019. Arbitraža bez arbitražnog ugovora (direktnog ili indirektnog). *Pravo i privreda*, 10-12, pp. 7-23.
- Vasiljević, M. 2020. *Probijanje pravne ličnosti u kompanijskom pravu*. Beograd: Intermex.
- Višekruna, A. 2018. Ostvarivanje saradnje u stečajnim postupcima sa elementom inostranosti: primer protokola. *Strani pravni život*, 62(3), pp. 65-88.
- Vukadinović Marković, J. 2017. Impact of EU Insolvency Regulation on Process of Resolving Disputes before International Commercial Arbitration. *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, Osijek, 1, pp. 127-143.
- Vukadinović, J. 2015. Odnos ugovora o prenosu potraživanja i arbitražne klauzule, *Pravni život*, 5-6, pp. 103-116.
- Vukadinović, J. 2016. Arbitražna klauzula u opštim uslovima poslovanja – pitanje forme ili saglasnosti ugovornih strana. *Pravni život*, 10, pp. 287-299.
- Vukadinović, S. 2020. Arbitražna klauzula u opštim uslovima poslovanja: aktuelne tendencije u međunarodnoj trgovinskoj *versus* potrošačkoj arbitraži. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 3, pp. 379-429.
- Živković, U. 2013. Subjektivni domašaj arbitražnog sporazuma i treća lica – izuzeci od principa inter partes u zasnivanju nadležnosti arbitraže. *Pravo i privreda*, 7-9, pp. 437-453.

Pravni izvori

- Evropska konvencija o međunarodnoj trgovinskoj arbitraži, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 12/1963.
- Italijanski građanski zakonik (Codice Civile). Dostupno na: Italian Codice Civile | Trans-Lex.org (22. 4. 2022).
- Konvencija UN o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka, (Njujorška konvencija). Dostupno na: United Nations Convention on the Recognition and Enforcement » New York Convention (22. 4. 2022).

- Nemački građanski zakonik (BGB). Dostupno na: German Civil Code BGB (gesetze-im-internet.de) (22. 4. 2022).
- Pravilnik Stalne arbitraže pri Privrednoj komori Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 101/2016.
- Švajcarski Zakon o međunarodnom privatnom pravu (PILA) iz 1989. sa izmenama 2021. Dostupno na: Microsoft Word – 20210129 Chapter 12 PILA_Translation_English.docx (swissarbitration.org) (22. 4. 2022).
- UNCITRAL Model zakon o arbitraži 1985, poslednje izmene 2006 (Uncitral Model Law on International Arbitration). Dostupno na: UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006 | United Nations Commission on International Trade Law.
- UNCITRAL Recommendation regarding the interpretation of article II, paragraph 2, and article VII, paragraph 1, of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 10 June 1958 (2006). Dostupno na: Recommendation regarding the interpretation of article II, paragraph 2, and article VII, paragraph 1, of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 10 June 1958 (2006) | United Nations Commission on International Trade Law.
- UNIDROIT Načela međunarodnih trgovačkih ugovora, izmene iz 2016. godine. Dostupno na: Microsoft Word – 00-0-Cover-2016 clean.doc (unidroit.org) (22. 4. 2022).
- Zakon o arbitraži Danske iz 2005. Dostupno na: Microsoft Word – Act2005.doc (voldgiftsinstituttet.dk) (22. 4. 2022).
- Zakon o arbitraži Holandije. Dostupno na: https://voldgiftsinstituttet.dk/wp-content/uploads/2015/01/danish_arbitration_act_2005.pdf (22. 4. 2022).
- Zakon o arbitraži, *Službeni glasnik RS*, br. 46/2006.
- Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 i 57/1989, *Službeni list SRJ*, br. 31/1993 i *Službeni list SCG*, br. 1/2003 – Ustavna povelja i *Službeni glasnik RS*, br. 18/2020.

Sudska i arbitražna praksa

- A, B and C versus D and the State of Libya*, BGer 4A_636/2018. Dostupno na: 4A_636/201824. 09. 2019 – Schweizerisches Bundesgericht (bger.ch) (22. 4. 2022).
- Chloro Controls (I) P. Ltd. Versus Severn Trent Water Purification Inc. & Ors.*, Civil Appeal Nos. 7135-7136 Of 2012. Dostupno na: Chloro-Controls-I-P.-Ltd.-Versus-Severn-Trent-Water-Purification-Inc.-Ors.pdf (briefcased.in) (22. 4. 2022).

- Company X (USA) v. Company X (Egypt)*, ICC Award no. 5721, konačna odluka iz 1990. godine. Dostupno na: <http://translex.uni-koeln.de/output.php?docid=205721> (22. 4. 2022).
- GE Energy Power Conversion France SAS v. Outokumpu Stainless USA LLC*, 140 S. Ct. 1637 (2020). Dostupno na: *GE Energy Power Conversion France SAS v. Outokumpu Stainless USA, LLC* : 590 U.S. ____ (2020) : Justia US Supreme Court Center (22. 4. 2022).
- KIS France SA and KIS Photo Industrie SA versus Societe Generale et al.*, Cour d'Appel, Paris, 31 October 1989, za komentar Yearbook Comm. Am'n, XVI, 1991, pp. 145-150.
- Utair Aviation versus Jagson Airlines Limited*, I.A No.838112009 in CS(OS) No. 203/2009. Dostupno na: *Utair Aviation v. Jagson Airlines Limited* | Delhi High Court | Judgment | Law | CaseMine (22. 4. 2022).
- Peterson Farms Inc. vs. C&M Farming Ltd.*, [2003] EWHC2298. Dostupno na: *Peterson Farms v C & M Farming Ltd & Anor* | [2003] EWHC 2298 (Comm) | England and Wales High Court (Commercial Court) | Judgment | Law | CaseMine.
- The Dow Chemical Company and others v. Isover Saint Gobain*, ICC Case No. 4131, Interim Award of 23 September 1982, Y.C.A. Vol. IX (1984).

Internet izvori

- Blanchi, S. 2020. Extension of Arbitration Agreements to Non-Signatories in Switzerland: The Supreme Court sticks to her guns. Dostupno na: *Extension of Arbitration Agreements to Non-Signatories in Switzerland: The Supreme Court Sticks to Her Guns* (josemigueljudice-arbitration.com) (25. 4. 2022).
- Group of Companies Doctrine. Dostupno na: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/commercial-law/group-of-companies-doctrine-law-essays.php?vref=1> (26. 4. 2022).
- Park, W. 2009. Non-signatories and International Contracts: An Arbitrator's Dilemma. Dostupno na: *Non-Signatories and International Contracts: An Arbitrator's Dilemma* by William W. Park : SSRN (22. 4. 2022).

Jelena R. Vukadinović Marković

Reserch Fellow, Institute of Comparative Law, Belgrade, Serbia

e-mail: *jelena_vuk83@yahoo.com*

Vitomir G. Popović

Full Professor, Faculty of Law, University of Banja Luka

e-mail: *vitomirpopovic20@gmail.com*

BEYOND THE SIGNING PARTY: THE GROUP OF COMPANIES DOCTRINE IN INTERNATIONAL ARBITRATION LAW

Summary

Disputes arising from international business dealings can be resolved before an arbitration court provided the consent of all signing parties of the arbitration agreement. The arbitration proceedings are based on said agreement, which can be in the form of a compromise or an arbitration clause, and, hence, the sides in the proceedings are most commonly the signatories of the agreement. In practice, however, arbitration may involve parties that did not explicitly accept the arbitration agreement – such as in multiparty arbitration proceedings involving a group of companies.

Multiparty arbitration where one side comprises multiple subjects bound as a group of companies bring into question numerous seemingly straightforward aspects of the arbitration process. First and foremost is the question of whether non-signatories can participate in arbitration – which is the main topic of this paper. The answer was sought through a comparative analysis of the normative rules governing the validity of arbitration agreements, as well as through a critical exploration of disputes resolved before arbitral or court councils. The application of induction to the findings of this research yielded the conclusion that a signature is not a prerequisite for participation in arbitration i.e. the scope of an arbitration agreement can be subjectively broadened. An analysis of recent arbitration practice and the majority of relevant theory has shown that, in the case of a group of companies, solutions accommodate the practical need to recognize actual relations in legal transactions resulting from the special nature of a group of companies – namely their “economic unity”.

The paper has been divided into four parts. The first focuses on the arbitration agreement as the basis of jurisdiction for arbitration tribunals. The second investigates the subjective scope of arbitration agreements. The third is devoted to arbitration or court proceedings where one side consists of a group of

companies, while the fourth and final segment deals with many theoretical dilemmas stemming from such proceedings.

Keywords: arbitration, multiparty arbitration, group of companies' doctrine, non-signatories, subjective scope of arbitration agreement, economic unity.

Primljeno: 13. 5. 2022.

Prihvaćeno: 25. 7. 2022.